

ДРЕСИРУВАННЯ (франц. dresser — виправляти, навчати, від лат. dirigo — випрямляю) — цілеспрямоване формування й подальше закріплення у тварин тих чи інших навичок. До Д. існує три підходи, які базуються на різних поясненнях механізму формування навичок у тварин. В основі першого — теорія І. Павлова про вищу нерв. діяльність: при кількох повтореннях поєднання індиферент. подразника з безумовним у тварин виробляється умов. рефлекс. У чистому вигляді цей підхід застосовують обмежено, оскільки більшість вироблених при такому Д. навичок — сукупність елементів поведінки. В основі другого підходу — теорія функціонал. систем П. Анохіна: організм працює як єдине ціле, йому властиві саморегуляція та взаємодія всіх органів, а його діяльність завжди спрямована на виживання. У рамках цього підходу у процесі Д. у тварин на базі природ. потреб формують домінуючу мотивацію (напр., відчуття голоду перед заняттям), що викликає поведінку, спрямовану на реалізацію цієї потреби. В основі третього підходу — теорія оперант. навчання Б. Скіпнера, згідно якої, існують реактивна й оперантна поведінка: перша — відповідь на подразники, якими вироблені умовні рефлекси; друга спрямована на дослідж. довкілля. Будь-яку оперантну поведінку можна модифікувати й контролювати, якщо підібрати відповідні умовні підкріплення. Формуючи складну комплексну навичку, поетапно підкріплюють завершені бажані дії. У рамках зазначених підходів для Д. використовують такі методи: мех. (побудований на базі мотивації уникнення), харч. (на основі харч. мотивації), смакозаохочувальний (на базі вибіркового апетиту), наслідувал. (на основі імітуючої поведінки), ігровий, оборонний метод вироблення агресії, поєднання негатив. і позитив. підкріплень під час вироблення навичок. Тварин дресують для використання на важких роботах (коней, волів, слонів); у воєн. (військ.) цілях (собак, голубів, дельфінів та ін.), для участі у спорт. змаганнях (собак, коней, голубів, слонів та ін.), для рятів. робіт та потреб міліції (переважно собак), для полювання (собак, слонів, хижих птахів). Д. застосовують до домаш. тварин (напр., худобу привчають до загону у приміщення, перегону через мости тощо; корів — до місця, часу доїння й доярки; бджіл — до збору нектару й пилку з рослин певного типу).

Д. — жанр *циркового мистецтва*; приручення й навчання тварин певним діям через вироблення в них умов. рефлексів для публіч. демонстрації трюків на манежі чи ін. глядач. майданчику. При Д., як правило, використовують умовні подразники (звукова команда, жест, показ корму) у поєднанні з безумовними (напр., мех. подразники, які викликають у тварин необхідну

реакцію). Вироблені умовні рефлекси змушують тварин реагувати на сигнал дресувальника відповід. діями. Дресувальники хижаків — приборкувачі. Д. було відомим у древніх Китаї, Індії, Єгипті, Греції, Римі, Візантії. У середні віки у Зх. Європі з дресиров. тваринами виступали мандрівні комедіанти (гістріони, жонглери, буфони) у ярмарк. театрах; у Росії — при цар. дворі від 16 ст.; на вулицях і нар. гуляннях скоморохи розігрували побут. сцени з участю дресиров. ведмедів. Витоки Д. як самост. цирк. жанру — у мандрів. кінноакробатич. групах (16–18 ст.). Дресували переважно коней для виконання окремих трюків. Від 2-ї пол. 18 ст. у мандрів. звіринцях дресиров. хижаків показували у спец. вагонах-клітках. Від серед. 19 ст. у зв'язку з розвитком мережі стаціонар. цирків цей жанр став невід'єм. частиною цирк. програм. Одним з перших цирк. приборкувачів став франц. дресувальник Мартен, який 1831 показав номер «Майсурські леви». Згодом почали дресувати коней, хижаків, великих тварин, домаш. екзотич. тварин і птахів, дельфінів, мор. котиків. До 1890-х рр. застосовували переважно Д. груп однорід. тварин, згодом — змішане Д.: хижаків різних порід, хижих і домаш. тварин, різнотип. екзотич. тварин. Змішане Д. запропонував нім. дресувальник К. Гаґенбек, підтримали [Дурови](#), М. Гладильщиков. Серед класич. різновидів кінного Д.: вища школа верхової їзди; вільне Д. (коні без сідел та вершників за сигналами дресувальника, який знаходиться у центрі манежу із шамбер'єром у руках, виконують різноманітні фігурні і танц. рухи, трюкові комбінації, невеликі сюжетні сценки). Основоположник вільного Д. — Л. Франконі (Олімп. цирк Франконі, Париж, поч. 19 ст.); серед майстрів у Росії — М. Єфимов, П. Крутиков, А. Саламонський, Никитині, В. Труцці, П. Хурсанов, Е. Приєде, М. Анисимов, Кострюкови, Лапіадо-Корольови, Монкевичі, П. Руссо, Л. Котова, Ю. Єрмолаєв. У процесі становлення й розвитку жанру визначилися три методи Д.: 1) «дике», больове базується на залякуванні тварин, заподіянні їм фіз. болю (тварини виконують дії під страхом кари); 2) «м'яке», гуманне будується на прийомах ласкавого поводження і харч. заохочення; 3) комплексне, де поєднано обидва методи з переважанням другого (у тварин виробляються умовні рефлекси, які змушують їх переборювати небажання працювати для уникнення покарання або через побоювання бути позбавленими харч. заохочення). Спочатку переважало «дике» Д. (введене англ. дресувальником Т. Батті; цирк Ренца, Берлін, 1863). Серед приборкувачів цього типу — Веретін (Гамільтон), І. Жеребилов (Вояні). «М'яке» Д. увів К. Гаґенбек, стверджуючи, що шлях до серця тварин лежить через шлунок. Під його

керівництвом Е. Даєрлінґ продемонстрував цей вид Д. на Всесвіт. вистав- ці в Чикаґо (1893). Особливих успіхів у «м'якому» Д. згодом досягли Р. Савада, Тогаре. У Росії основоположником і пропагандистом цього методу був В. Дуров, який першим почав відходити від теорії умов. рефлексів І. Павлова. Серед дресирувальників різних профілів — А. Александров-Федотов, Безано, С. Богуслаєв, І. Боргунов, В. Борисов, Т. Брок, І. Бугримова, О. Буслаєв, В. Варякоєне, В. і О. Денисенки, С. Денисов, В. Дерябкін, Л. Дубровський, М. Єрмаков, Л. Жирнова, Ю. Захаров, М. Золло, Іванові, С. Ісаакян, І. Ісаєнков, В. Калінін, О. Капітанов, Касєєви, М. Касьянова, І. Монастирський, М. Назарова, С. Синицький, Т. Шатірова, В. Шевченко, В. Шипилов, О. Шкунова. Умови успіш. Д.: ретел. вивчення характерів і звичок тварин, пошуки індивід. підходів до кожної з них, вміння своєчасно розпізнавати й попереджувати можливі відхилення від норми, зміни настрою, примхи; врахування й розумне використання реал. можливостей тварини у процесі роботи над номером.

Рекомендована література

1. Дуров В. Л. Дрессировка животных. Москва, 1924;
2. Бугримова И. Моя профессия. Москва, 1957;
3. Гагенбек К. О зверях и людях. Москва, 1957;
4. С.-Петербург, 1992;
5. Герд М. Дрессировка морских львов // Сов. цирк. 1958. № 7;
6. Босток Ф. Дрессировка хищных зверей // Там само. 1960. № 6–11;
7. Осипов А. Воля и мастерство // Сов. эстрада и цирк. 1964. № 8;
8. Благов Ю. Юрий Дуров и его друзья // Нева. 1967. № 6;
9. Александров-Федотов К. Ты покоришься мне, тигр! Москва, 1969;
10. Мак-Фарленд Д. Поведение животных. Москва, 1988;
11. Варлаков В. С., Затевахин И. И. Системные принципы дрессировки // О чем лают собаки. Москва, 1991.

П. І. Венглі́нський

Бібліографічний опис:

Дресирування / П. І. Венглі́нський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-21735>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).